

(спонтанність, слідування природним шляхом). З космології було запозичене поняття гармонії.

Китайська філософія медицини описує організм не анатомічно, а етично і космологічно, ключ до здоров'я вона вбачає у досягненні гармонії мікросвіту і макросвіту.

Література:

1. Bunge M. *Medical Philosophy: Conceptual Issues in Medicine*. Singapore-London-New York: World Scientific Publishing, 2013. 288 p.
2. Unschuld P. U. *Medicine in China: A History of Pharmaceuticals*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1986. xii, 366 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-181-7-30>

«ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ НОВЕЛІСТИЦІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Лях Т. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри громадського здоров'я і гуманітарних дисциплін
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Український літературний процес доби модернізму супроводжувався мистецько-естетичними пошуками відповідей на філософські питання. Формування світоглядних принципів українського модернізму відбувалося здебільшого під впливом західноєвропейської філософії, яка на зламі минулих століть на перший план висуває ірраціональні мотиви людської поведінки. Дослідники відзначають ряд прикмет, характерних для українського модернізму: “відносну сталість архетипної свідомості, чуттєво-споглядальну доміанту в релігійно-пантеїстичних рефлексіях, посилення міфологічності та філософічності” [9, с. 327]; “ірраціональність”, що “межує з містичним, сакральним у творчому процесі, невидимою сферою буття” [4, с. 213], “переосмислення християнських цінностей” [2, с. 498] тощо. Значному оновленню літератури зламу минулих століть сприяло осмислення авторами філософії Ф. Ніцше.

І. Франко відзначив письменників, які творили у відмінній від старої стильовій манері, назвавши їх “новою генерацією”, “яка прагне цілком модерним європейським способом зобразити своєрідність життя українського народу. Як найвизначніших представників цієї генерації слід тут назвати Ольгу Кобилянську, Василя Стефаника, Леся Мартовича, Антона Крушельницького, Михайла Яцківа та Марка Черемшину” [8, с. 142].

Названі письменники в період естетичної та культурної переорієнтації, якою відзначався кінець XIX – початок XX століть, намагалися з’ясувати суть життя і мистецтва, суб’єктом яких стає людина, світ зовнішній відображається крізь призму внутрішнього світу персонажів, аж до несвідомих процесів. Це дає підстави розглядати українську новелу в онтологічній площині.

Актуальним є прочитання української новелістики крізь призму філософського дискурсу, зокрема філософії життя, що є метою даного дослідження. “Філософія життя” оцінювала життя як основу буття і свідомості, сприймала його як цілісне ненастанне становлення, трактувала його як космічний порив (А. Бергсон), подолання світової волі (А. Шопенгауер), волю до влади (Ф. Ніцше), потік вражень, не підвладних повною мірою аналітичному розумові (В. Дільтей) [3, с. 533]. Саме увага письменників до взаємин людини зі світом у всіх його аспектах – соціальному, національному, природному, осмислення людського буття поетичною мовою дає підстави розглядати український модернізм у контексті західноєвропейської філософії. Такий підхід також відкриває метафізичний дискурс українського модернізму, що в художніх творах виявляється у прагненні авторів усвідомити і показати цілісність буття людини, її зв’язок зі світом, утраченим Абсолютом як на фізичному, так і на чуттєвому, сакральному рівнях. Такий спосіб мислення українських модерністів цілком відповідав тогочасному історико-культурному процесу. Тому вивчення на прикладі яскравих зразків української новелістики кінця XIX – початку XX століть поетичного філософування письменників доповнить уявлення про українську філософську думку доби модернізму.

Розуміння феномену творчості українськими новелістами було суголосне філософуванню Шопенгауера, зокрема його концепції генія, згідно з якою естетичне переживання митця відбувається, коли той розуміє не сам об’єкт творчості, а його ідею, однак митець може настільки розчинитися в цьому об’єкті, що може втратити себе. Подібні переживання під час творчої праці спостерігаємо в ліричного героя В. Стефаника в поезії у прозі “Чарівник” (“Дрожу перед остроми, морозними стрільми дрожі, гнаний тобою, думко! Неназвана, закрита,

страшна!”). Для В. Стефаніка процес творчості є виходом духу за межі буденного, даром Божим, який охоплює письменника спонтанно, іноді супроти його волі.

Вітаїстичний мотив повноти людського життя, любові є наскрізним у новелах О. Кобилянської “Природа” та Марка Черемшини “Зарікайся мідгорівку пити!”. Цей вітаїзм митці втілюють крізь призму естетики символізму. На світоглядній позиції обох письменників позначився вплив “філософії життя” Ф. Ніцше, зокрема, його концепція діонісійського, що виявляється в єднанні людини з природою, радості людського буття. У Марка Черемшини любов – не просто почуття закоханості, але й почуття гармонії людини із собою та з навколишнім світом, яку персонажам удається віднайти.

О. Кобилянська в новелі “Природа” більше акцентує на протистоянні діонісійського та аполонівського. За словами Т. Гундорової, гуцул перебуває “у сфері впливу Діоніса, вегетації чуття”, натомість дівчина “виходить поза сферу чистої природи, базованої на діонісійстві, і вступає у сферу аполонівського самоконструювання, себто у сферу культури” [3, с. 41]. Зауважмо, що Ф. Ніцше вважав, що в бутті людини, як і в мистецтві, аполонівське та діонісійське повинні гармонійно поєднуватися: “обидва ці мистецькі гони змушені розгортати свої сили у сильній взаємній пропорції, згідно із законом вічної справедливості” [12, с. 69]. О. Кобилянська у “Природі” акцентує на невмінні людини бути щасливою через неможливість усвідомлення єдності духовного і тілесного первнів як матеріального і сакрального.

У Марка Черемшини, на відміну від О. Кобилянської, природа є домінуючою силою в бутті людини. У цьому вбачаємо також вплив філософії Г. Сковороди, на думку якого “природа всьому початкова і рушійна сила. Вона є і матір’ю бажання” [7, с. 419]. Марко Черемшина, малюючи єдність людини з природою, акцентує не на ворожості стихії, як це бачимо, наприклад, у М. Коцюбинського (“Тіні забутих предків”, “Хвала життю”, “На острові”), а на радості людини через єднання з природою і Богом (“А Господь понад гори походжає і сонечком дихає на весь світ, на гори й долини та й на полонини”). Для передачі такого світовідчуття автор часто використовує техніку імпресіоністичного живопису, звукові образи. Так, у новелі “Марічку головка болить” автор фіксує сприймання героєм звукових та зорових образів (“дзвенють на струнах смичками”; “днинка горить, мушка брентить, пташка щебече”), які передають просторові враження об’ємності повітря, так званої “плеренності”, життєрадісності.

Розуміння життя як поклику природи, відображає Марко Черемшина в новелі “Інвалідка”. У творі помітний вплив філософії життя Ніцше, котрий уважав, що “будь-яка здорова мораль, підкорюється інстинкту життя”; “*проти*природна мораль... націлена, навпаки, якраз *проти* інстинктів життя – вона є то потаємним, то видимим і зухвалим *осудом* цих інстинктів” [6, с. 774-775.]. Таким поглядом німецького філософа суголосний конфлікт новели Марка Черемшини. Автор торкається питання сенсу людського життя, моральних і духовних цінностей. Вітальний порив пробуджує давню пам’ять жінки, що прагне продовжити свій рід, однак її цілком природне бажання материнства неможливе, бо її чоловік (інвалід) не може мати дітей. Подружжя зрада суперечить законам соціуму та моральним переконанням жінки.

Прочитання української новелістики крізь призму філософського дискурсу, дослідження у філософуванні українських модерністів власного розуміння “філософії життя”, дає підстави розглядати український модернізм у контексті західноєвропейської філософії, відкриває його метафізичний дискурс. Автори осмислюють людину у зв’язку зі світом, природою, утраченим Абсолютом, апелюючи до аполонівського і діонісійського концептів Ф. Ніцше. У потрактуванні українськими новелістами зламу минулих століть феномену творчості як не підвладного волі пориву вбачаємо розвиток концепції генія А. Шопенгавера.

Вивчення української новелістики кінця XIX – початку XX століть у філософському ключі прояснює не лише розуміння художнього твору, а й доповнює знання про філософський дискурс українського модернізму, історію філософії окресленого періоду.

Література:

1. Гундорова Т. *Femina Melancholica*: стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ : Критика, 2002. 272 с.
2. Демська-Будзуляк Л. Переосмислення християнських цінностей раннім українським модернізмом. *Sacrum і Біблія в українській літературі* / за ред. І. Набитовича. Lublin : Ingvarr, 2008. С. 491–501.
3. Літературознавча енциклопедія / автор-укладач Ковалів Ю.І. Київ, 2007. Т. 5. С. 533.
4. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер’єрі : монографія. К. : ВД “Стилос”, 2008. 544 с.
5. Ніцше Ф. Народження трагедії з духу музики (Фрагменти). *Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* / за ред. М. Зубрицької. Вид. 2-е, доповн. Львів : Літопис, 2001. С. 55–70.

6. Ницше Ф. Сумерки идолов, или как философствуют молотом. *По ту сторону добра и зла : сочинения*. М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков : Изд-во Фолио, 2001. 760 с.

7. Сковорода Г. Розмова, названа алфавіт, або буквар миру. *Сковорода Г. Твори : у 2 т. Т. 1 : Поезії. Байки. Трактати. Діалоги*. К. : АО «Обереги», 1994. С. 419.

8. Франко І. Українська література. *Франко І. Зібр. тв. : у 50 т. Т. 33 : Літературно-критичні праці (1900–1902)*. К. : Наук. думка, 1982. С. 142–143.

9. Шумило Н. Різновекторність раннього українського модернізму (на матеріалі прози кінця ХІХ – початку ХХ ст.). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали міжнар. наук. конф. “Українська література в загальноєвропейському контексті”*, 10–12 жовт. 2005 року, Ужгород (Україна). Ужгород, 2005. Вип. 9. С. 325–329.